

КУЛЬТУРА СПІЛКУВАННЯ ПЕДАГОГА У ПРОЦЕСІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА У МУЗЕЇ

Проаналізовано особливості культури спілкування педагога з учнівською та студентською молоддю у процесі проведення занять у музеї. Визначено оптимальні рівні спілкування вчителя та принципи побудови музейного навчального середовища. Головну увагу звернено на реалізацію естетичного потенціалу розвитку особистості у ході педагогічної взаємодії.

Features of culture of dialogue of the teacher are analysed during carrying out of employment in a museum. Optimum levels of dialogue of the teacher and principles of creation of the educational environment in a museum, conditions of realisation of aesthetic potential of development of the person are defined during pedagogical interaction.

Культура спілкування педагога в умовах сучасних глобальних змін в освіті залишається однією з найголовніших ознак його майстерності, підкреслює наявність професійних якостей, засвідчує досвідченість та рівень компетентності.

Зазначене питання можна вважати актуальним та доречним, оскільки спілкування завжди прагне до встановлення порозуміння між людьми, регулювання їхньої діяльності, організації взаємодії. Остання характеристика набуває особливої тональності, коли мова йде про навчальний процес. У цьому сенсі спілкування – це не просто взаємодія, а комунікація (лат. – *communicatio* – спільне, що розділюється з усіма) між педагогом та його учнями, що забезпечує ефективність навчання й виховання.

Проблемам дослідження культури спілкування педагога присвячено праці таких науковців, як О. Березюк, І. Зязюн, Є. Ільїн, В. Кан-Калик, І. Комарова, Г. Мешко, С. Московичов, Л. Савенкова, О. Савченко, В. Филипчук, Н. Щуркова та ін. Водночас вивчення наукових робіт виявило, що особливості культури спілкування в умовах неформальної освіти, зокрема у процесі організації навчального середовища у музеї, не знайшло ще свого відображення у дослідженнях.

Вищенаведене дає змогу визначити мету нашої наукової розвідки – проаналізувати особливості культури спілкування педагога в умовах взаємодії з учнівською та студентською молоддю у музейному просторі.

Спілкування – це не лише вища форма потреб особистості, а й важливий вид діяльності, що робить його дієвим засобом навчання й виховання. “Слово вчителя – як інструмент впливу на думку вихованців, нічим не замінити. Мистецтво виховання передбачає насамперед мистецтво говорити, звертатися до людського серця” [6: 321]. Ця слушна цитата В. Сухомлинського підтверджує виняткову важливість культури спілкування вчителя, наявність педагогічного таланту – вміння поєднувати гру з проявами любові та свободою.

Культура спілкування педагога створює особливі умови для пізнання. Тому так важливо прагнути, щоб “учні самі відкривали джерела інтересу, щоб у цьому відкриванні вони відчували власну працю й успіх – само по собі це одне з найважливіших джерел інтересу” [6: 473].

Вагомого значення у процесі спілкування у музейному середовищі набуває спілкування за допомогою мистецтва, яке створює позитивний емоційний настрій, значно підвищує мотивацію до навчальної діяльності.

Цей вид спілкування підкреслює значущість комунікативної функції мистецтва, особливо у процесі взаємодії з учнями молодшого та середнього шкільного віку; неодмінно залишає свій слід у свідомості людини. Перевірити його ефективність можна за допомогою низки вправ.

Наприклад, під час сприймання картини будь-якого живописного жанру запропонувати учням *зрозуміти мову цієї картини* (ті думки, почуття, що зашифрував художник у своєму творі). Запропонувати *описати образи героїв* картини – дати їм словесну характеристику; виходячи з “дії” в картині, *описати можливі риси характерів* персонажів. Це завдання змусить дітей не тільки бачити картину в цілому, але й придивитися до окремих її частин, деталей. І, нарешті, пропонуємо дітям оживити картину – *озвучити від імені кожного персонажу* [1: 104].

У цьому контексті заслуговує думка В. Сухомлинського про роль портретного живопису, що сприяє “вихованню здатності відчувати людину – відчувати серцем найтонші рухи душі, уміти побачити в очах горе, образу, страждання, збентеження, самотність. А найголовніше – треба вміти бачити й відчувати в очах свого ближнього потребу в людському співчутті, допомозі” [5: 519].

Актуальність наведених завдань є очевидною, адже сучасний рівень викладання предметів естетичного циклу не завжди забезпечує засвоєння учнями світоглядного змісту творів мистецтва, зокрема, не враховуються принципи особистісно орієнтованого навчання й виховання, що передбачає рефлексію, розвиток критичного мислення, прагнення до самовдосконалення.

Кожна людина повинна виробити власну систему відносин зі світом, тип і характер світоглядних уявлень. Педагог, не нав’язуючи своєї точки зору або принципів того типу світогляду, який він вважає істинним або нормативним, повинен розширити межі світу “для того, щоб дитина змогла вибрати для себе прийнятний варіант і будувати на його основі власний світогляд” [1: 31].

У такому розумінні культура спілкування вчителя залежатиме від емоцій та почуттів, що виконують важливу регуляторну функцію спілкування, впливають на характер міжособистісної взаємодії та визначають способи і засоби комунікації. Важливими є *комунікабельність* – здатність відчувати задоволення від комунікації, *експресія* – емоційне самовираження та *емпатія* – настроювання на єдину емоційну хвилю з аудиторією.

Вищезазначене порушує питання про можливі рівні педагогічного спілкування у просторі музею. Без сумніву, мова йде про реалізацію позитивних рівнів, зокрема ігрового, ділового та духовного.

Ігровий рівень не дарма називають рівнем педагогічної майстерності. Його реалізація передбачає не тільки живу цікавість до аудиторії, а й увагу до індивідуальних особливостей кожної людини, коли педагог створює умови для рольової участі всіх учнів на музейному занятті. Відтак, учитель може постійно підбадьорювати вихованців, намагатися їм сподобатися та заінтригувати.

Володіння ігровим рівнем вимагає від педагога артистизму, духовного багатства, зрозумілості думок. Велика роль ігрового спілкування у викладанні, вихованні учнів; цими рисами повинна володіти людина, яка хоче інтенсифікувати навчальний і виховний процеси [8: 25].

Діловий рівень спілкування визначає культуру взаємодії у колективі, адже долучається до формування стійких почуттів дружби, прив’язаності, довіри. Застосовуючи цей рівень на занятті у музеї, педагог може досягти вражаючих результатів у згуртуванні класу або академічної групи, що виявлятиметься в активній, творчій співпраці під час виконання загального завдання, взаємодопомозі, чутливості один до одного.

Реалізація духовного рівня спілкування у просторі музею є найважливішою метою. Її втілення пробуджує на занятті “почуття духовного зближення і благоговіння”, коли “з’являється інтерес і симпатія, що породжують віру у можливість наблизитися у спілкуванні до найвищих людських цінностей” [8: 26].

Очевидно, що духовний рівень у певному сенсі є своєрідним “лакмусовим папірцем” музейного заняття. Можливість хоча б часткового його втілення надає спілкуванню у музеї особливо довірливої атмосфери, сприяє свободі самовираження, максимальній реалізації власного творчого потенціалу.

Яким має бути навчальне середовище у музеї? Незважаючи на різний контингент молодих відвідувачів, воно повинно сповідувати демократичні принципи та засади, реалізувати ідеї гуманістичної педагогіки. Зокрема, це:

- активне залучення кожного учня до співпраці (що виявляється у стимулюванні активності, підтримки ініціативи);
- комфортність та відкритість середовища (прийняття кожної особистості та вияв поваги до неї, відчуття й розуміння її внутрішнього стану);
- позитивна спрямованість середовища (розвиток позитивних емоцій, мотивація до діяльності та реалізація пізнавальних потреб);
- повага до особистості (відсутність приниження, уникнення критики та засуджень);
- набуття власного досвіду (спонукання учнів до творчого, вільного міркування, вироблення власних поглядів щодо навчального матеріалу) [4: 131–132].

Можливість втілення зазначених принципів дає змогу використовувати інтуїцію особистості, враховуючи, що людина більше половини інформації отримує з несвідомої сфери. Головне – позбутися запрограмованого погляду на речі, навчитися бачити їх очима вихованців.

У процесі підготовки студентів – майбутніх педагогів важливе місце посідає засвоєння ними не лише практичних знань і навичок, а й оволодіння унікальним досвідом власної діяльності. У межах викладання дисципліни “Педагогіка” та “Основи педагогіки і психології” нами було проведено семінарські заняття для студентів III-IV курсів Львівського національного університету ім. І. Франка на базі музеїв м. Львова. Зокрема, з теми “Педагогічне спілкування” було запропоновано для виконання низку проблемних завдань, що полягали у підборі до музейних експонатів відповідних прийомів спілкування, які б розкрили їхній зміст та уможливили максимальне подання інформації для школярів різного віку.

Слід відзначити неабиякий інтерес студентів до такого роду занять, їхню зосередженість, уважність та наполегливість під час виконання та презентації завдань перед своїми колегами. Навчальна діяльність у музеї стимулює не лише висловлення власної точки зору, посилення на факти, джерела, уміння виділяти головне, а й з’ясування думки співбесідників, висловлювання згоди або заперечення, уточнення, доповнення тощо.

Усе вищезазначене безпосередньо стосується реалізації естетичного та комунікативного потенціалів розвитку особистості. Естетичне бачення навколишнього світу передбачає його різнобічну інтерпретацію, що відображається у сучасних дидактичних технологіях. Вони намагаються розглядати універсальні естетичні категорії крізь призму різноманітних аспектів, що створює необхідний ґрунт для інтеграції наукових знань й реалізації міжпредметних зв’язків.

У межах поставлених завдань доречним є виявлення аспектів, що дають змогу ефективно втілювати ці технології в умовах музейного середовища.

Відомо, що в естетичній культурі суспільства виокремлюють дві сфери – естетичну практику та естетичну свідомість. Естетична свідомість виявляється у внутрішній, духовній активності суспільства, що породжується зовнішньою, матеріально-практичною активністю. Взаємодія виокремлених сфер особливо чітко виявляється у процесі музейної комунікації, заснованій на діалозі між педагогом, музейним працівником і відвідувачами. Це зумовлено тим, що робота на експозиції, потребуючи інтелектуального й емоційного напруження, розширює й поглиблює коло знань та естетичних уявлень особистості.

Серед найголовніших завдань, які постають перед педагогами, є залучення учнівської та студентської молоді до музейної культури, розвиток її естетичного сприйняття та художнього смаку.

Зазначені завдання втілюються у процес навчання під час застосування різних дидактичних програм, серед яких можна виокремити теорію стадій естетичного розвитку А. Хаузен для побудови навчальної програми “Стратегії візуального мислення (VTS)”. Вона розглядає естетичний розвиток як процес поступової інтеграції нових стратегій сприйняття й

розуміння витворів мистецтва, коли пізнання відбувається за рахунок здатності розуміти, а не накопичувати інформацію [3: 41–42].

Засади реалізації цієї програми на уроках у музеї нагадують відомий “метод відкриттів” Дж. Брунера, зокрема, у процесі розкриття для учнів усе нових аспектів навчального матеріалу на базі експозиції. На таких заняттях вчитель максимально ураховує рівень розвитку й здібності кожної дитини, включається у процес співробітництва з нею для пошуку шляхів вирішення навчальної проблеми, що стимулює розвиток пізнавальних інтересів учня, розширює його естетичний світогляд.

Особливої уваги заслуговують ідеї конструктивістського навчання Джорджа Гейна, які передбачають створення багатого навчального середовища. Головна думка конструктивізму полягає в тому, що навчання завжди починається з дослідження. Процес навчання відбувається тоді, коли людина, відчуваючи певну нестачу своїх знань, отримує мотивацію до заповнення цієї прогалини шляхом цілеспрямованого навчання.

Важливим способом підвищення цінності навчання у музеї Гейн називає зв'язок знань відвідувача зі знаннями, які передає експозиція, на основі низки таких чинників, як створення безпечної і приємної атмосфери; відсутність обов'язкового маршруту; заохочення пізнавального підходу, критичних роздумів та діалогу; передання інформації різними шляхами, які узгоджуються з індивідуальними стилями навчання; активізація всіх органів чуттів та використання театральних елементів на експозиції, яку можливо по-різному інтерпретувати [7: 155–156].

Успіх у реалізації цієї програми можуть забезпечити методи множинної інтерпретації та випереджувального заохочення. Перший дещо нагадує “мозковий штурм”, коли учні проговорюють вголос, коментують та дискутують щодо побаченого на картині. Наступний стимулює додаткову підтримку уваги впродовж усього заняття у процесі очікування певного кульмінаційного моменту.

Проаналізовані програми є ефективними під час застосування сучасних методів і прийомів музейної педагогіки, яку можна визнати областю взаємного збагачення освіти і мистецтва. У ході музейної комунікації естетичні аспекти мистецтва взаємодіють з особливою духовною й практичною діяльністю, результатом якої є пізнання людиною навколишнього світу. Це дає змогу розширити сферу прикладного застосування естетики за межами мистецтва, підвищувати рівень культури спілкування, а також освіченості, вихованості та компетентності особистості у певній сфері знань або діяльності.

Обов'язковою умовою організації ефективної навчальної взаємодії є довіра педагога до своїх учнів, намагання уникати упередженого ставлення та формалізму у спілкуванні з ними, бачити у кожному вихованцеві особистість. Саме такі чинники сприятимуть підвищенню рівня та майстерності його викладання, коли цей процес стає простим і зрозумілим, з бездоганною логікою, доступністю та яскравими прикладами [2: 275].

Ми переконані, що навчальне середовище у музеї може стати значним і вагомим чинником на шляху творчого самовдосконалення людини, сприятиме формуванню професійних умінь і навичок та комунікації.

Отже, культура спілкування педагога в умовах взаємодії з молодим поколінням у музейному просторі набуває виняткового значення, зумовленого організацією комфортного та відкритого навчального середовища; стимулюванням максимальної пізнавальної активності вихованців; позитивно спрямованими рівнями спілкування; реалізацією естетичного та комунікативного потенціалів розвитку особистості; застосуванням ефективних музейно-педагогічних методів і прийомів.

Серед перспектив розвитку ідей нашого дослідження найбільш суттєвим вважаємо розробку нових моделей спілкування у музеї для різних навчальних предметів та включення музейних занять до відповідних навчальних планів і програм.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Демиденко В. В. Мистецтво у світоглядному вихованні (формування світоглядних уявлень підлітків на уроках літератури, музики, образотворчого мистецтва): Навч. посібник для студ.

- вищ. навч. закл. / Вікторія Валентинівна Демиденко. – Луганськ: Вид-во ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2008. – 200 с.
2. Караманов О. В. Викладацький стиль педагога у контексті сучасних методологічних підходів / Олексій Владиславович Караманов // Вища освіта України. – 2008. – Тематичний випуск “Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору”. – Додаток 3, том II (9). – С. 271–277.
 3. Музей и школа: диалог в образовательном пространстве. – Вып. 2: “Образ и мысль”. – Сб. статей. – С.-Пб.: Центр регион. и междунар. образоват. проектов Санкт-Петербургского гос. ун-та пед. мастерства, 1997. – 142 с.
 4. Педагогіка для громадянського суспільства/ За заг. ред. д-ра пед. наук Т. Кошманової. Львів: Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – 351 с.
 5. Сухомлинский В. А. Избранные педагогические сочинения: в 3-х т. / Василий Александрович Сухомлинский. – М.: Просвещение, 1979. – Т. 1.
 6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. / Василь Олександрович Сухомлинський. – К.: Рад. шк., 1977. – Т. 5.
 7. Тіммер Д. Інтерактивні програми і робота з предметами / Діана Тіммер // Музей: менеджмент і освітня діяльність. – Львів: Літопис, 2009. – С. 170–177.
 8. Филипчук В. С. Спілкування як соціально-педагогічна взаємодія / Василь Степанович Филипчук. – Чернівці: “Рута”, 2001. – 95 с.

УДК 37.013

В.Ю. Коваль

РОЛЬ ГУМАНІСТИЧНИХ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО У ВИХОВАННІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті розглядається роль гуманістичних ідей В.О. Сухомлинського на виховання студентської молоді. Оптимізація управління процесом виховання за допомогою гуманізації освіти.

The influence the humanistic ideas of V.O. Suhomlynskiy on the students' youth bringing up is considered in the article. The optimijng of the process of manage ment in bringing up with the help of the humanijng of education is considered in the article.

Актуальність дослідження. На сучасному етапі становлення Української держави за умови ускладнення соціально-економічного стану суспільства особливо відчутний негативний вплив на сучасну школу таких суспільних явищ, як посилення аморальності, злочинності, зубожіння та інше, що призводить до знецінення освіти, росту агресивності, жорстокості, нігілізму підлітків. Аналіз цих деструктивних процесів у сучасному суспільстві дозволяє зробити висновок, що є небезпека виростити бездуховне покоління, не "обтяжене" інтелігентністю, порядністю, яке зневажливо ставиться до культурних цінностей та не прагне до здорового, у фізіологічному та моральному значенні, способу життя.

Розв'язання цієї проблеми, як підтверджує вітчизняний і світовий досвід, можливе за умови оптимізації управління процесом виховання шляхом гуманізації освіти, що має забезпечити утвердження пріоритету загальнолюдських цінностей у суспільстві. Гуманізація освіти передбачає, насамперед, сприяння розвитку творчих можливостей людини, її інтелектуальної свободи, створення максимально сприятливих умов для розкриття особистості.

Гуманні цінності і відповідні їм норми є тим культурним кодом, який визначає повсякденну поведінку і регулює взаємини людей, забезпечує раціональність і людяність їхнього способу життя, а отже життєздатність суспільства. Саме гуманне виховання особистості сприяє олюдненню суспільних відносин.